

content and means of teaching. The resulting block covers the criteria, indicators, levels and results of future aircraft maintenance engineers' training for professional communication.

The given model is developed according to the logic of educational process and features of future aircraft maintenance engineers' training. The implementation of pedagogical conditions through the developed model allows a comprehensive approach to solving the problem of insufficient level of future aircraft maintenance engineers' training for professional communication.

Key words: professional communication; future aircraft maintenance engineers; structural and functional model; model of future aircraft maintenance engineers' preparation to professional communication; professional training of aviation specialists.

УДК [378.091.212]:316.723(477)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.33>

Молодиченко В. В., Молодиченко Н. А.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Стаття містить аналіз проблеми підготовки майбутніх учителів до роботи з учнями в умовах полікультурного середовища, розкриває значущість полікультурної компетентності як складової частини професійної підготовки майбутнього вчителя, наводить основні погляди відомих учених на окреслені питання.

Основним завданням закладу вищої освіти стає сьогодні підготовка особистості вчителя, спроможного творчо й грамотно розв'язувати питання вирішення міжособистісних конфліктів, запобігати їх виникненню, оскільки в Україні спостерігаємо багатокультурне й етнічне розмаїття народів, що її населяють. Шляхи удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів до формування навичок міжкультурної комунікації учнів потребують зміни в контексті повноцінного розвитку особистісних функцій вчителя, врахування особливостей його загальнокультурного розвитку, рівня гуманітарної культури загалом.

Охарактеризовано структуру полікультурного освітнього середовища закладу освіти, до якої належать компоненти, що безпосередньо відображають національний склад колективу викладачів (вчителів) та здобувачів вищої освіти, організаційні та психолого-педагогічні умови, які уможливають здійснення полікультурної освіти й підготовки майбутніх фахівців до майбутньої професійної діяльності, враховуючи її специфіку.

У статті наведено концепцію формування навичок міжкультурної комунікації учнів у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, що використовується в освітньому процесі під час підготовки майбутніх учителів.

Авторами співвіднесені поняття культури і полікультурності. Культура стає не тільки засобом вияву індивідуально-особистісної специфіки спілкування, а й одним з найважливіших інструментів засвоєння і реалізації суто людського способу життєдіяльності, приводяться думки вчених щодо унеможливлення особистісного розвитку та становлення особистості без урахування впливу культури та її комунікативного розвитку.

У статті обґрунтовані наукові підходи до створення концепції формування навичок міжкультурної комунікації учнів.

Ключові слова: полікультурне середовище, полікультурна освіта, заклади освіти, полікультурна компетентність, готовність, навички міжкультурної комунікації, особистість, концепція формування навичок міжкультурної комунікації учнів.

Стратегічні законодавчі й освітні документи України декларують принципи багатоетнічності та полікультурності, спрямовані на модернізацію фундаментальної підготовки майбутнього вчителя на основі засвоєння духовно-моральних цінностей як українського народу, так і всіх компонентів цілісної полікультурної картини світу. У зв'язку з цим актуальною стає професійна підготовка майбутніх учителів до формування гуманістичних якостей особистості учнів в полікультурному контексті існування.

Мета статті – обґрунтування використання концептуальних підходів до формування навичок міжкультурної комунікації учнів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у полікультурному освітньому середовищі.

Змістовий аспект проблеми досліджується такими вітчизняними ученими, як І. Бахов, Є. Бубнов, В. Болгаріна, О. Гуренко, О. Дубасенюк, В. Кузьменко, П. Кендзьор, Л. Перетяга, Н. Якса та багатьма іншими).

Полікультурне виховання як культурний феномен висвітлено у працях І. Бега, О. Сухомлинської та інших. Теоретичне обґрунтування значущості виховання духовних цінностей у студентської молоді здійснили А. Бойко, Л. Волик, І. Зязюн, В. Кремень та інші.

Полікультурна освіта як складова частина освітнього середовища проаналізована у працях В. Бойченко, Л. Гончаренко, В. Заслуженюк, М. Красовицького, І. Прокопенко, М. Рудь, Л. Султанової та інших.

Питання формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів розкриваються у дослідженнях В. Андрущенка, О. Бондаревої, В. Гриньової, Р. Гуревича, К. Дурай-Новакової, А. Линенко, В. Моляко та інших учених.

У процесі навчання учні (студенти) починають вирізняти загальне і особливе в рідній культурі, у світовій культурі, з метою духовного збагачення, толерантного і терпимого ставлення до представників інших культур, формування вмінь і навичок для здійснення взаємодії в умовах полікультурного співтовариства [3].

На думку Л.О. Хомич, Л.Ю. Султанової, Т.О. Шахрай, освіта здобувається в процесі взаємодії особистості з культурою спільноти, тому чим більше людина отримує знань про світову культуру, тим багатші перспективи її індивідуальної освіти. Важливе значення в організації цього процесу належить освітнім закладам, здатним забезпечити всі умови для розуміння людиною того, що світ не обмежується однією культурою, в межах якої відбувалося її становлення. Проте провідна роль, звичайно, належить особистості викладача закладу вищої освіти [3, с. 29].

Ми розглядаємо полікультурну компетентність як важливу складову готовності майбутнього вчителя до роботи в умовах полікультурного середовища освітнього закладу.

Відома вчена України Л. Хомич вважає, що формування полікультурної компетентності у майбутніх вчителів є важливою умовою забезпечення готовності молодого покоління до повноцінної життєдіяльності в сучасному європейському просторі. Насамперед йдеться про культурну ідентифікацію самого вчителя, його готовність до організації навчання в умовах “багатокультурного” класу з різними цінностями, культурним досвідом, особливими монокультурними установками [6].

Загалом полікультурна освіта визначається як важлива частина сучасної освіти, що сприяє засвоєнню особистістю знань про інші культури, з’ясуванню загального й особливого в традиціях, способі життя, культурних цінностях народів, вихованню молоді в душі поваги до інших.

Сутність кризи сучасної освіти – вичерпаність культурної адекватності освітньої парадигми, створеної для індустріальної культури. Перед викладачами і спільнотою постає проблема приведення структурних ланок освіти у відповідність з ознаками постіндустріальної культури [1, с. 26].

Комунікація як особливий вид діяльності людини спирається на такі її форми, що актуалізуються людьми в їх міжособистісному контакті. Потреба людини у спілкуванні зумовлена суспільними потребами, суспільним способом її буття, необхідністю взаємодії.

Поняття особистості та спілкування, її культури як продукту спілкування безпосередньо співвіднесені між собою у своїх глибинних, сутнісних характеристиках. Культура стає не тільки засобом вияву індивідуально-особистісної специфіки спілкування, а й одним із найважливіших інструментів засвоєння і реалізації суто людського способу життєдіяльності. Тому процес набуття культури спілкування унеможливорює особистісний розвиток та становлення особистості без її комунікативного розвитку.

Входження України у світове та європейське співтовариство відбувається в умовах інтенсифікації глобалізаційних та інтеграційних процесів, політичного й культурного зближення різних країн світу. Полікультурність як внутрішнього, так і зовнішнього суспільного середовища вимагає від кожного громадянина здатності до міжетнічної та міжкультурної комунікації і толерантного ставлення до культурних цінностей інших народів. Тому дедалі гостріше постає необхідність цілеспрямовано готувати молоде покоління до міжкультурної взаємодії в полікультурному й динамічному світі. Вирішальна роль у розв’язанні цього завдання належить формуванню навичок міжкультурної комунікації в учнів у закладі загальної середньої освіти як одній із наймасовіших соціальних інституцій сучасності.

На думку І. Видт, освіта – явище вторинне щодо культури. Вона має всі ознаки культури, в межах якої існує.

Цікавою, на нашу думку, є позиція О.Я. Данилюка щодо засвоєння людиною інших культур. Полікультурність розчинює культуровідповідність, виводить людину з культури, перериває його з нею природний, родовий зв’язок. Зрозуміло, що неполікультурна освіта й педагогіка є тому причиною. Ці процеси зумовлені глибинними процесами в межах самої культури, особливостями її саморганізації [2].

Вчений вважає, що перед сучасною педагогікою стоїть завдання відтворення й розвитку людини культури. Однак умови цього завдання інші, ніж два століття тому. Вбудовування людини в певну культуру втрачає сенс. Неможливо створити освітню систему, яка була би здатна моделювати певну соціокультурну реальність, яка придатна для всієї діяльності людини. Багато культур вона засвоює протягом життя, і не тільки ті, що є і які освіта має відтворити, але і ті, які з’являються і народяться в майбутньому. У таких умовах людина має вчитися все життя. Але і цього недостатньо. Скільки б культур вона на засвоїла, завжди залишається ще більша кількість незнайомих, інакших, поза якими вона буде знаходитися. Зростання багатоманітності культур супроводжується позакультурністю, перебуванням людини в стані до і після міжкультурності, виштовхуванням людини з культури [2, с. 7].

На думку А.М. Цирульникова, заклад освіти, який розглядається в цьому ракурсі, реалізує дві основні функції: забезпечує входження особистості як громадянина в соціокультурний і соціально-економічний простір і виступає механізмом, центральною частиною соціально-генетичної програми відтворення народу, етносу [7, с. 78].

Л. Султанова вважає, що становлення особистості майбутнього викладача відбувається в період навчання в закладі вищої освіти. Далі в процесі професійної діяльності особистість викладача розвивається. При цьому і в період становлення, і в період розвитку можна формувати конкретні якості, особистісні і професійні [5, с. 292].

Полікультурне освітнє середовище на нашу думку, це: єдність соціальних і матеріальних об'єктів, умов і відносин, у яких відбувається діяльність багатокультурного закладу освіти з навчання та виховання учнів чи здобувачів вищої освіти; сукупність підсистем, що цілеспрямовано забезпечують досягнення освітніх цілей учасниками освітнього процесу різних національностей і культур.

До складу полікультурного освітнього середовища закладу освіти належать компоненти, що безпосередньо відображають національний склад колективу викладачів (вчителів) та здобувачів вищої освіти, організаційні та психолого-педагогічні умови, які уможливають здійснення полікультурної освіти й підготовки майбутніх фахівців до майбутньої професійної діяльності, враховуючи її специфіку.

С. Смолюк засвідчує, що освітнє середовище як інтегративне поняття синтезує низку умов для ефективної соціалізації та розвитку особистісних цінностей дитини [4].

А.В. Щербакова в якості структурних компонентів полікультурного навчально-виховного середовища ЗВО виокремлює:

– просторово-семантичний компонент, спрямований на задоволення й розвиток пізнавальних, культурно-освітніх потреб суб'єктів навчально-виховного процесу, розвиток їхнього творчого потенціалу в галузі інтересів, пов'язаних із полікультурами;

– комунікативно-організаційний компонент, що передбачає формування позитивного соціально-психологічного клімату, доброзичливої атмосфери й взаємної відповідальності, що сприяють саморозвитку особистості й розширенню досвіду в міжетнічній взаємодії;

– змістовно-методичний компонент, що враховує особливості полікультурної освіти, її основні ідеї й напрями [8].

Ми розглядаємо готовність майбутнього вчителя до формування навичок міжкультурної комунікації як інтегровану якість особистості, що характеризується наявністю особистісних якостей, її комунікативною спрямованістю, наявністю професійних компетентностей, що сприяють гармонізації відносин із представниками різних етносів в освітньому середовищі.

Згідно з концептуальними засадами реформування загальної середньої освіти найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

Відповідно до напрямів наукових досліджень у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького багато років проводиться підготовка здобувачів вищої освіти до роботи в полікультурному освітньому середовищі.

Під час роботи було розроблено концепцію формування міжкультурної комунікації учнів в закладах освіти, яка є стратегічним орієнтиром побудови освітнього процесу зі здобувачами вищої освіти під час їх професійної підготовки.

Концепція визначає провідною ідеєю положення про те, що володіння навичками міжкультурної комунікації розглядається, з одного боку, як один із найефективніших засобів особистісного розвитку, а з іншого – як засіб, спрямований на досягнення мети цілеспрямованого й активного включення учня в систему нових знань та способів дій щодо їх досягнень. Концептуальні положення, на яких базується дослідно-експериментальна робота, полягають у тому, що формування в учнів навичок міжкультурної комунікації передбачає: ціннісно-сміслову визначення предмету міжкультурної комунікації учнів, критерії сформованості в учнів навичок міжкультурної комунікації у навчально-виховному процесі в закладах загальної середньої освіти та позашкільних закладах; інформаційно-технологічне та матеріально-технологічне забезпечення реалізації міжкультурної комунікації; методичне забезпечення діалогу культур у процесі педагогічної діяльності вчителя; готовність учителя до формування позитивного досвіду міжкультурної комунікації в учнів; ефективне управління формуванням міжкультурної комунікації в учнів у закладах загальної середньої освіти та позашкільних навчальних закладах; оптимальне поєднання форм і методів суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії; психолого-педагогічний супровід організації міжкультурної взаємодії в закладах освіти; організація взаємодії школи, сім'ї та громадських організацій як учасників полікультурного педагогічного процесу; організацію спільної діяльності і спілкування учнів різних етнічних груп і національностей у межах освітнього процесу; залучення учнів до різних видів творчої, самостійної діяльності культурно-освітнього простору; збагачення змісту шкільної освіти інтеркультурною складовою частиною як основою синергетичної міжкультурної взаємодії.

Концепція ґрунтується на загальних і специфічних педагогічних принципах. Процес формування міжкультурної комунікації підпорядковано провідним принципам дидактики: гуманізації, науковості, доступності, а також специфічним принципам, які є вирішальними у процесі формування саме міжкультурної комунікації: взаємозбагачення культур, академічної мобільності, діалогічності, полілогічності, освітньої рефлексії, інноваційності навчання, виховання людської гідності і високих моральних якостей; виховання співіснування із соціальними групами різних рас, релігій, етносів; виховання готовності до взаємного співробітництва; визнання взаємної відповідальності за позитивний характер міжетнічного і міжкультурного спілкування.

Серед технологій формування готовності студентської молоді до формування навичок міжкультурної комунікації в учнів під час розробки шляхів їх професійної підготовки головними ми визначаємо: методики індивідуалізованого навчання; сучасні системи комунікацій (Інтернет, дистанційне навчання, невербальні методики, діалог, дискусія, моделювання, рефлексивні методи переконання, акультурація як форма міжкультурної комунікації через фольклорно-етнографічні об'єднання; уроки мистецтва, праці, на природі, краєзнавчі екскурсії, походи, гуртки (“народні пісні”, “народні промисли”, “живопис”, “кераміка”, “національні види спорту”), участь у днях національних культур, національних святах, форумах, фестивалях, конкурсах, виставах, олімпіадах.

Концепцію формування навичок міжкультурної комунікації в учнів було розроблено з урахуванням таких основних методологічних підходів, як:

- інтерпретативний – коли культура розглядається як середовище проживання людини, характер міжкультурної комунікації визначається культурними цінностями, нормами, традиціями сторін, що контактують;
- критичний підхід визначає умови міжкультурного спілкування;
- культурологічний – розглядає міжкультурну комунікацію як єдиний простір смислів і смислоутворення;
- міждисциплінарний підхід до вивчення міжкультурної комунікації у сукупності мовленнєвих і соціокультурних компонентів;
- системний підхід – міжкультурна комунікація розглядається як складна соціальна система, яка має декілька підсистем, що постійно взаємодіють із навколишнім середовищем;
- кроскультурний підхід, який передбачає толерантність всіх етичних менталітетів та їх мовленнєвих систем.

Висновки. Узагальнюючи напрацювання вчених щодо особливостей професійної підготовки здобувачів вищої освіти до роботи в умовах полікультурного середовища, можемо сказати, що розроблення покрокових інструкцій організації такої роботи має передбачати окреслення стратегічних напрямів загальної організації освітнього процесу в закладі вищої освіти з метою координації зусиль всіх підрозділів і чіткого планування дій для досягнення реального результату – готовності майбутнього учителя до формування навичок міжкультурної комунікації учнів.

Використана література:

1. Видт І.Е. Эволюция образовательных моделей в историко-культурном процессе. *Новые ценности образования: Культурная парадигма*. URL: http://obrazovanie-al.narod.ru/olderfiles/1/Kulturnaya_paradigma.pdf, с. 26. (дата звернення 02.06.2021).
2. Данилюк А.Я. Принцип культурогенеза в образовании // *Новые ценности образования: Культурная парадигма*. URL: http://obrazovanie-al.narod.ru/olderfiles/1/Kulturnaya_paradigma.pdf (дата звернення 02.06.2021).
3. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога : монографія / Л.О. Хомич, Л.Ю. Султанова, Т.О. Шахрай. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 212 с.
4. Смолюк С.В. Організаційно-педагогічні умови становлення розвивального освітнього середовища в системі початкової освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / С.В. Смолюк. Луцьк, 2015. 240 с.
5. Султанова Л. (2014) Вплив світових тенденцій розвитку суспільства на систему освіти України. *Вища освіта України*, 3(54), С. 292–295.
6. Хомич Л.О. Полікультурна освіта в Україні і в Польщі. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32306157.pdf>. (дата звернення 01.06.2021).
7. Цирульников А.М.. Модель историко-культурного анализа эволюции системы образования (на примере национального региона). *Новые ценности образования: Культурная парадигма*. URL: http://obrazovanie-al.narod.ru/olderfiles/1/Kulturnaya_paradigma.pdf. (дата звернення 01.06.2021).
8. Щербак А.В. Створення полікультурного навчально-виховного середовища як педагогічна умова формування полікультурної компетентності студентів-медиків. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 6(59) 2013. С. 246 URL:<http://oaji.net/articles/2014/690-1396438590.pdf>. (дата звернення 31.05.2021).
9. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe / W. Hutmacher // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. Council for Cultural Cooperation (CDCC). *Secondary Education for Europe Strasburg*. 1997. P. 11.

References:

1. Vidt I.E. Evolyutsiya obrazovatelnykh modeley v istoriko-kulturnom protsesse .Novyye tsennosti obrazovaniya: Kulturnaya paradigma [Educational models evolution in the historical and cultural process] URL: http://obrazovanie-al.narod.ru/olderfiles//Kulturnaya_paradigma.pdf, s. 26. (data zvernennya 02.06.2021).
2. Danilyuk A.Ya. Printsip kulturogeneza v obrazovanii//Novyye tsennosti obrazovaniya: Kulturnaya paradigma [The cultural genesis principle in education] URL: http://obrazovanie-al.narod.ru/olderfiles//Kulturnaya_paradigma.pdf (data zvernennya 02.06.2021).
3. Polikulturalna osvita v konteksti zahalnokulturnoho rozvytku osobystosti pedahoha : monohrafiya [Multicultural education in the context of general teacher's personality cultural development : monograph] / L. O. Khomych, L. Yu. Sultanova, T. O. Shakhrai. Kirovohrad : Imeks-LTD, 2014. 212 s. [in Ukrainian].
4. Smoliuk S.V. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy stanovlennia rozvyvalnoho osvitnoho sere dovyscha v systemi pochatkovoї osvity ukraїny (kinets XX – pochatok XXI st.) [Organizational and pedagogical conditions of the developmental educational environment formation in the system of Ukrainian primary education (the end of the XX – the beginning of the XXI century)]. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / S.V. Smoliuk. Lutsk, 2015. 240 s.
5. Sultanova L. (2014) Vplyv svitovykh tendentsii rozvytku suspilstva na systemu osvity Ukraїny. [The influence of world trends in society on the education system of Ukraine]. *Vyshcha osvita Ukraїny*, 3(54), С. 292–295.

6. Khomych L.O. Polikulturna osvita v Ukraini i v Polshi. [Multicultural education in Ukraine and Poland]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32306157.pdf>. (data zvernennia 01.06.2021)
7. Tsiurulnikov A.M. Model istoriko-kulturnogo analiza evolyutsii sistemy obrazovaniya (na primere natsionalnogo regiona Novyie tsennosti obrazovaniya: Kulturnaya paradigma. [Model of historical and cultural analysis of the education system evolution (on the example of the national region New values of education: Cultural paradigm)]. URL: http://obrazovanie-al.narod.ru/olderfiles/1/Kulturnaya_paradigma.pdf. (data zvernennya 01.06.2021).
8. Shcherbakova A.V. Stvorennia polikulturnoho navchalno-vykhovnoho seredovyscha yak pedahohichna umova formuvannia polikulturnoi kompetentnosti studentiv-medykiv. [The multicultural educational environment creation as a pedagogical condition for the medical students multicultural competence formation]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. № 6(59). 2013. С. 246. URL: <http://oaji.net/articles/2014/690-1396438590.pdf> (data zvernennia 31.05.2021).
9. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe. Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Cooperation (CDCC) // *Secondary Education for Europe* Strasbourg. 1997. P. 11.

Molodychenko V. V., Molodychenko N. A. Future teachers' preparation to work in a policultural educational environment

The article contains an analysis of the problem of future teachers preparations to work with students in a multicultural environment, reveals the importance of multicultural competence as part of future teachers professional training, presents the main views of well-known scientists on the outlined issues.

The main task of a higher education institution today is to train a teacher who is able to resolve interpersonal conflicts issues creatively and competently, to prevent their occurrence, as we see multicultural and ethnic diversity of different peoples in Ukraine. The ways to improve future teachers' professional training to develop students' intercultural communication skills need to change in the context of the teacher's personal functions full development, taking into account the peculiarities of his general cultural development, the level of humanitarian culture in general.

The structure of the educational institution multicultural educational environment is characterized, which includes components that directly reflect the national composition of the teachers' team and students who study to get higher education, organizational and psychological – pedagogical conditions that allow multicultural education and future professionals training for future professional activity taking into account its specifics.

The article presents the concept of students intercultural communication forming skills at Melitopol State Teachers Training University named after Bohdan Khmelnytsky, which is used in the educational process during the future teachers training.

The authors correlate the concepts of culture and multiculturalism. Culture becomes not only a means of expressing individual and personal specifics of communication, but also one of the most important tools for a purely human way of life assimilation and implementation.

The article substantiates scientific approaches to the students' intercultural communication forming skills creation concept.

Key words: *multicultural environment, multicultural education, educational institutions, multicultural competence, readiness, intercultural communication skills, personality, concept of students' intercultural communication skills formation.*